

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/39726> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Akker, M.L. van den

Title: Monument of nature? An ethnography of the world heritage of Mt. Kenya

Issue Date: 2016-05-25

SAMENVATTING

Natuurmonument? Een Etnografie over Mt. Kenya Werelderfgoed

Dit proefschrift bespreekt Mt. Kenya's benoeming tot Werelderfgoed in 1997 en latere wijzigingen in de geografische grenzen van die benoeming. Het werk zoomt in op de initiatiefnemers achter beide aangelegenheden en analyseert onder meer met welke ambities en verwachtingen betrokken partijen lobbyden voor Werelderfgoed status, hoe deze partijen zich positioneerden in relatie tot bredere maatschappelijke debatten, en hoe de politieke omstandigheden van zowel de late jaren '90 als die van het eerste decennium van deze eeuw van invloed zijn geweest op hoe Mt. Kenya Werelderfgoed er vandaag uitziet.

Hoofdstuk één van dit proefschrift legt de basis voor twee thema's die in dit werk herhaaldelijk maar in verschillende gedaantes aan bod komen. Het eerste thema is de manier waarop de bureaucratische en, in het geval van natuurlijk erfgoed, de natuurwetenschappelijke retoriek die kenmerkend is voor de Werelderfgoed Conventie Werelderfgoed presenteert als een louter technische en zuiver professionele aangelegenheid. Deze retoriek suggereert dat Werelderfgoed een non-politieke kwestie is. Op die manier verhult het bijvoorbeeld de onderhandelingen en allianties die de benoeming tot en het behoud van Werelderfgoed compliceren. Aangemoedigd door het werk van onder andere James Ferguson (1991) en Tania Murray Li (2007) doet dit proefschrift een poging deze onderhandelingen, allianties en andere politieke beslommeringen rondom Mt. Kenya's Werelderfgoed status zichtbaar te maken.

Het tweede thema is de ideologische verwevenheid van erfgoed, staat en nationalisme die haar oorsprong vindt in de Franse Revolutie. De Werelderfgoed Conventie bezegelt deze verwevenheid door alle Werelderfgoed besluitvorming neer te leggen bij overheden en staatsrepresentanten. Als gevolg van deze richtlijnen beschouwen veel Werelderfgoed studies en Werelderfgoed critici de conventie als een top-down staatsaangelegenheid dat in hoofdzaak nationalistische doeleinden dient. Het probleem met dergelijk commentaar, zo stelt dit proefschrift, is dat het stoelt op een idee van 'staat' als een coherente entiteit met een eenduidige (patriottistische) agenda. Op basis van onder meer

het werk van Philip Abrams (1988) en Timothy Mitchell (1991) spreekt hoofdstuk één dit idee tegen en onderschrijft de noodzaak het concept 'staat' te problematiseren door het te ontleden in de specifieke individuen, instanties, politici enzovoorts die handelen uit naam van een regering. Dit ontleden is nodig om beter inzicht te krijgen in hoe Werelderfgoed zich precies voltrekt, om te kunnen herkennen voor welk streven Werelderfgoed status wordt ingezet, of om de sociale en politieke consequenties van een Werelderfgoed benoeming te kunnen duiden.

Hoofdstuk twee beschrijft het proces dat in 1997 resulteerde in Mt. Kenya's toetreding tot de Werelderfgoed Lijst. Het introduceert Bongo Woodley, een voormalig wildlife beheerder indertijd verbonden aan de *Kenya Wildlife Service* (KWS) en gestationeerd op Mt. Kenya, als sleutelfiguur – hij kreeg de opdracht om Mt. Kenya's Werelderfgoed nominatiedossier samen te stellen en de uniciteit van de berg te documenteren. Het verslag dat Woodley uiteindelijk schreef was in de eerste plaats een afspiegeling van een slepend conflict tussen de KWS en een andere overheidsinstantie, de *Forest Department* (FD). Al sinds het begin van de twintigste eeuw hebben zowel de KWS als de FD een mandaat over Mt. Kenya. Maar terwijl de KWS Mt. Kenya's natuurlijke landschap probeert te conserveren en menselijke activiteit probeert te weren pleegt de FD commerciële bosbouw. Als gevolg hiervan liggen de twee instanties al decennialang met elkaar overhoop.

Op het moment dat Bongo Woodley Mt. Kenya's Werelderfgoed aanvraag voorbereidde waren flinke delen van Mt. Kenya ontbost. Desalniettemin presenteerde Woodley in zijn rapport de regio als één van ongerepte en onaangetaste natuur. Hij deed dit in een poging de internationale beeldvorming te sturen – Woodley hoopte dat, wanneer een internationaal publiek Mt. Kenya zou zien als oorspronkelijk natuurgebied, er een lobby op gang zou komen die zou protesteren tegen ontbossing en zou pleiten voor het intrekken van de FD's licentie. Mt. Kenya's Werelderfgoed benoeming had echter niet het gewenste resultaat en tot op heden vechten de KWS en de FD over managementrechten.

Hoofdstuk drie schenkt aandacht aan de culturele en politieke geschiedenissen die buiten beschouwing zijn gelaten in Mt. Kenya's Werelderfgoed omschrijving, welke zich volledig richt op de ecologische en geologische eigenschappen van het gebied. Dit is deels een gevolg van de manier waarop Bongo Woodley het nominatiedossier opstelde en deels grijpt het terug op UNESCO's strikte scheiding tussen natuurlijk en cultureel erfgoed, maar tegelijkertijd is het ook nauw verbonden met Kenia's nationale politieke arena zoals die er eind jaren '90 uitzag zo stelt hoofdstuk drie. Het hoofdstuk laat zien dat Mt. Kenya vanwege verschillende historische ontwikkelingen zoals de publicatie van *Facing Mt. Kenya: the Tribal Life of the Gikuyu* in 1938 en Mt. Kenya's plek in de Mau Mau opstanden van de jaren '50 sterk wordt geassocieerd met Kenia's Kikuyu bevolking. Daarbij, na onafhankelijkheid in 1963 wisten met name Kikuyu politici zich het staatsapparaat toe te eigenen en sindsdien staat Mt. Kenya symbool voor Kikuyu macht en politieke overheersing. Dit heeft de berg tot politiek kapitaal gemaakt en nog steeds speelt Mt. Kenya een centrale rol tijdens Kikuyu verkiezingscampagnes, waarin politici proberen stemmen te vergaren door het aanboren van etnische solidariteit.

Na de dood van Kenia's eerste president Jomo Kenyatta in 1978 werd vicepresident Daniel Arap Moi staatshoofd. Moi profileerde zich als Kalenjin en binnen mum van tijd verving hij Kenyatta's Kikuyu bondgenoten voor politici uit zijn eigen etnische kringen. Moi bouwde een dictatoriaal regiem dat geen tegenspraak duldde en dat berucht werd vanwege repressie en politieke vervolging. Vanaf het begin van de jaren '90 dwongen internationale organisaties zoals de Wereld Bank politieke hervormingen af, op sanctie van het stopzetten van ontwikkelingshulp. Enerzijds leidde deze internationale druk tot de herintroductie van een meerpartijenstelsel en verkiezingen in 1992. Anderzijds resulteerde het ook in een binnenlandse politiek die de principes van tribale identiteit en etnische saamhorigheid dramatiseert, met onder meer terugkerend verkiezingsgeweld als gevolg.

Toen Bongo Woodley in 1996 Mt. Kenya's Werelderfgoed aanvraag schreef was het regiem van Daniel Arap Moi nog van kracht. Tegelijkertijd ondervond het groeiende tegenstand van Kenia's Kikuyu bevolking, die in de nieuwe democratische spelregels een mogelijkheid zag de oude politieke status quo te herstellen. Hoofdstuk drie stelt dat, in het licht van deze ontwikkelingen, het begrijpelijk is dat Mt. Kenya's Werelderfgoed benoeming uitsluitend rept over ecologische en geologische kwaliteiten – een Werelderfgoed nominatie die had ingezoomd op de culturele en politieke geschiedenissen van het gebied, en die de verkiezingsretoriek van de Kikuyu oppositie had gevoed, was ongetwijfeld tegengehouden op presidentieel niveau. Mt. Kenya's 'vernatuurlijking' zoals opgetekend door Woodley daarentegen deed culturele en politieke geschiedenissen voorkomen als onbelangrijk en irrelevant. Op die manier sloot Woodley's Werelderfgoed voorstel naadloos aan bij de belangen van de regerende Kalenjin elite, zonder wiens goedkeuring Werelderfgoed benoeming geen doorgang kon vinden.

Hoofdstuk vier maakt een sprong in de tijd en behandelt actuele landvraagstukken in Laikipia, een regio die in het westen aan Mt. Kenya grenst. Het bespreekt deze thematiek omdat, zo laat hoofdstuk vijf uiteindelijk zien, het de aanzet is geweest voor de herziening van Mt. Kenya's Werelderfgoed grenzen in 2013. Laikipia's huidige landdebat wordt gekenmerkt door raciale tegenstellingen en conflicten die teruggrijpen op de regio's koloniale geschiedenis. Toen in 1895 het Oost Afrikaanse protectoraat werd opgericht werd het grotere gebied waar Laikipia onderdeel van is hoofdzakelijk bewoond door verschillende groepen veehouders. Tijdens twee grootschalige en gedwongen verhuiscampagnes in 1904 en 1911 werden deze veehouders uit de regio geweerd en gegroepeerd in speciaal daarvoor aangelegde reservaten elders in het protectoraat. Na dit ingrijpen namen blanke kolonisten het gebied over. Met name Laikipia werd een favoriete bestemming onder zowel Europese boeren als blanke welgestelden, en het kreeg al snel de bijnaam *White Highlands*. Na onafhankelijkheid vertrok een aanzienlijk deel van Laikipia's blanke bevolking. De grond die zo vrijkwam werd deels herverdeeld onder degenen die achterbleven, deels opgeëist door Keniaanse politici en deels opgedragen aan emigratie projecten die tot doel hadden het gebied te herbevolken met Afrikaanse landbouwers.

Voor de blanken die na onafhankelijkheid wel in Laikipia achterbleven, of die er op een later

moment naartoe emigreerden, is Laikipia's imago als voormalige White Highlands echter hardnekkig gebleken. De meeste van deze blanke bewoners boeren allang niet meer, of hooguit nog op kleine schaal – eind jaren '80 en begin jaren '90 stortte Kenia's veeteeltindustrie in, mede omdat een aantal afzetlanden de voorschriften rondom vleesimport verscherpten. Sindsdien zijn vrijwel alle blanke veehouderijen deels of geheel omgevormd tot natuurreservaten die momenteel een inkomen genereren uit toerisme of uit donorgelden. Het politieke draagvlak voor deze natuurreservaten is echter wisselend en hun voortbestaan staat continu ter discussie. Een aantal politici draagt de boodschap uit dat de reservaten een erfenis zijn van Laikipia's koloniale geschiedenis en verdedigt de stelling dat hedendaags blank grondbezit in feite neokoloniaal is. Dit maakt dat blanke grootgrondbezitters over het algemeen vrezen voor politieke repercussies of landonteigening, niet in de laatste plaats vanwege mazen in wet, vanwege recente wijzigingen in nationale regelgeving, en vanwege een reeks Maasai protesten waarin betogers compensatie hebben geëist voor koloniale misstanden. Onder deze omstandigheden proberen blanke grootgrondbezitters hun aanwezigheid legitiem te maken door te wijzen op hun bijdrage aan het Bruto Nationaal Product of de nationale voedselvoorraad, of door hun betrokkenheid in *Corporate Social Responsibility* (CSR) projecten te benadrukken. De effectiviteit van zulke argumenten is echter moeilijk in te schatten en lijkt vooral af te hangen van de mate van politieke goodwill die individuele landeigenaren weten te cultiveren bij regionale en nationale politici.

Hoofdstuk vijf borduurt ten slotte voort op hoofdstuk vier en beschrijft hoe, met het oog op Laikipia's roerige en raciale landpolitiek, één bepaald reservaat genaamd *Lewa Wildlife Conservancy* (LWC) in Werelderfgoed een mogelijkheid zag eigendomsrechten bekrachtigen. Net als vrijwel alle andere natuurreservaten in Laikipia was LWC vroeger een veehouderij, gesticht aan het begin van de twintigste eeuw door een Britse kolonist en sindsdien in handen van zijn nazaten. Deze nazaten, de grondleggers van LWC, waren pioniers tijdens Laikipia's recente transformatie naar natuurbeheer en het reservaat heeft zich weten te ontwikkelen tot één van de meest invloedrijke spelers in Kenia's natuurbeschermingsindustrie. Niettemin neemt ook LWC de dreiging van onteigening serieus. Een aantal jaar geleden bedachten de eigenaren daarom een aantal ingrepen om de toekomst van het reservaat veilig te stellen. Zo richtten zij, in samenwerking met de veelbesproken Amerikaanse natuurbeschermingsorganisatie *The Nature Conservancy* (TNC), een corporatie op met deels Keniaanse aandeelhouders die de grond van de blanke familie afkocht – op deze manier probeert LWC het imago van neokolonialisme van zich af te schudden. LWC deed eveneens een poging om Werelderfgoed status te verwerven. De bedenkers van dit plan anticipeerden dat een plek op de Werelderfgoed Lijst het belang van het reservaat zou onderschrijven en internationale steun zou kunnen mobiliseren, mocht de dreiging van uitzetting of onteigening overgaan in gerichte acties.

In de aanloop naar een Werelderfgoed aanvraag realiseerde LWC zich al snel dat het waarschijnlijk niet 'uniek' genoeg was om aan de Werelderfgoed selectiecriteria te voldoen. Een erfgoeddeskundige wees LWC op een alternatief: omdat LWC in het noorden aan Mt. Kenya grenst kon het bij het Werelderfgoed Comité een verzoekschrift indienen om de grenzen van Mt. Kenya

Werelderfgoed wat op te rekken en LWC in de bestaande benoeming op te nemen. In 2010 bereikte dit verzoekschrift het Werelderfgoed Centrum in Parijs. Het werd afgewezen vanwege een aantal administratieve en bureaucratische gebreken. In 2012 diende LWC een herziene aanvraag in en deze werd wel geaccepteerd. Gedurende het evaluatieproces dat volgde uitten verschillende Werelderfgoed specialisten hun bedenkingen over een eventuele uitbreiding van Mt. Kenya's Werelderfgoed grenzen. Zij wezen onder meer op de beperkte ecologische link tussen Mt. Kenya en LWC, op LWC's gecompliceerde eigendomsregelingen, en op de recente stichting van het reservaat. Met name dat laatste stuitte critici tegen de borst omdat het niet strookt met de uitgangspunten van historisch erfgoed. Ondanks deze bezwaren stemde het Werelderfgoed Comité toch in met uitbreiding en in de zomer van 2013 werd LWC toegevoegd aan Mt. Kenya Werelderfgoed. Sindsdien doet LWC haar uiterste best om haar koloniale veehoudergeschiedenis te vergeten en het reservaat laat geen mogelijkheid onbenut zich te profileren als Werelderfgoed pronkstuk.

Op basis van deze vijf hoofdstukken stelt dit proefschrift dat Werelderfgoed niet uitsluitend een staatsaangelegenheid is en dat het ook niet per se nationalistisch gedachtegoed onderschrijft – Bongo Woodley had interesse in Werelderfgoed status om zijn mandaat over Mt. Kenya te verstevigen, en LWC zag in Werelderfgoed status een mogelijke bescherming tegen aanvallende politici en een onberekenbaar overheidsapparaat. In het verlengde hiervan wijst dit proefschrift op een schijnbare paradox: zowel tijdens Mt. Kenya's oorspronkelijke Werelderfgoed benoeming in 1997 als tijdens de uitbreiding van die benoeming in 2013 werd het idee van collectief en globaal bezit, dat aan de basis ligt van de Werelderfgoed filosofie, ingezet om privé-rechten over land kracht bij te zetten.

Dit proefschrift betoogt ook dat Mt. Kenya Werelderfgoed op verschillende manieren Kenia's koloniale verleden met zich meedraagt. De recente uitbreiding met LWC, die niet los te zien is van Laikipia's geracialiseerde landdebat, verbeeldt dit wellicht het meest sprekend. Maar ook het conflict tussen de KWS en de FD waar Woodley in verwickeld was, en welke een sturende rol heeft gespeeld tijdens de totstandkoming van Mt. Kenya's Werelderfgoed nominatiedossier, vindt zijn oorsprong in koloniaal beleid over bosbeheer en het managen van wild. Bovendien bleek Woodley's Werelderfgoed nominatiedossier een afspiegeling van koloniale ideaalbeelden van een Afrikaanse natuur onaantast door menselijk handelen. Daarbij, de etnische verdeeldheid die Kenia's politieke schouwspel typeert, en die de randvoorwaarden schepten voor Woodley's Werelderfgoed aanvraag, is nauw verweven met de manier waarop het koloniale bewind het grondbeginsel van gescheiden inheemse stammen introduceerde en institutionaliseerde.

Enerzijds is Mt. Kenya een natuurmonument, zo concludeert dit proefschrift – het is een prachtig en deels bedreigd landschap dat de aandacht heeft weten te trekken van menig natuurbeschermer en natuurliefhebber. Maar anderzijds is Mt. Kenya ook een cultureel en politiek icoon, het is het middelpunt van administratief getouwtrek over managementrechten, het is een inspiratiebron voor politieke propaganda en het herinnert aan Brits imperialisme. Al die lagen van betekenis bestaan naast elkaar en allemaal liggen ze ten grondslag aan Mt. Kenya Werelderfgoed.